

Psikolojide Yapılan Etik İhlallerin Sinemada
Yansıtılması Bağlamında “Deney” Filminin
Değerlendirilmesi

Gülşen Özgü
Yakın Doğu Üniversitesi
Hicran Topaç

Özet

Sinema toplumun her parçasını etkileyen görsel ve kültürel bir alandır (Sönmez ve Bilge, 2014). Geçmişten günümüze kadar sinema ve psikoloji iç içe yer almıştır, fakat filmlerde ruh sağlığı alanındaki uzmanların uygulamaları çoğu zaman etik açıdan olumsuz aktarılmaktadır. (Cannon, 2008). Etik, bir kişinin herhangi bir olayla karşılaştığı sırada nasıl davranması gerektiğini bildiren ve doğru davranışın ne olduğunu anlatan genel bir kavram olarak tanımlanabilir (Behnke, 2001). Araştırma katılımcılarının haklarını ve güvenliğini koruyan birçok etik kuralın ihlal edildiğini ve bunun da nelere mâl olabileceğini açık biçimde gösteren “Deney” (The Experiment, 2010) filminin de, bu açıdan değerli bir film olduğu düşünülmektedir. “Deney” (Das Experiment) filmi ilk olarak 2001 tarihinde yayınlanmıştır ve bunun üzerine psikolojik yönden birçok analiz yapılmıştır. Fakat 2010 tarihinde yayınlanan “Deney” filmi üzerine detaylı değerlendirmeye rastlanmamıştır. Film, Paul Scheuring tarafından yazılıp yönetilen psikolojik gerilim deneşmesi ve 1971 yılında Philip Zimbardo tarafından yapılan “Stanford Hapishane Deneyinin” uyarlamasıdır. Film içinde yer alan etik ihlaller, TPD (2004), APA (2002) ve EFPA Etik Yönetmeliği’ne (2005) göre tartışılmıştır. Film içerisinde ihlal edilen etik kurallar arasında zarar vermektan kaçınmak, kendi yararları doğrultusunda araştırma katılımcılarını sömürmek, doğru bilgilendirme sorumluluğu, insan haklarına saygı ve ayrımcılık yapmamak vardır. Ayrıca, araştırmacılaran yeterince bilgilendirilmiş onam almak, kayıtlar için izin almak, araştırma katılımcılarını uygun bir şekilde teşvik etmek ve araştırmalarda yanıtılmalardan kaçınma kurallarının ihlal edildiği tartışılmıştır.

Anahtar Sözcükler, Deney filmi, sinema, etik yönetmelikler, araştırma katılımcıları

Gönderim tarihi: 18.10.2016

Kabul Tarihi: 02.02.2017

Psikolojide Yapılan Etik İhlallerin Sinemada Yansıtılması Bağlamında “Deney” Filminin Değerlendirilmesi

Etik teriminin, Yunanca karakter ve temel değerleri temsil eden “Ethos” kelimesinden geldiği bilinir (Korkut, 2014). Etik, bir kişinin herhangi bir olay ile karşılaştığında nasıl davranması gerektiğini bildiren ve doğru davranışın ne olduğunu anlatan genel bir kavram olarak tanımlanabilir (Behnke, 2001). Ayrıca etik, ahlaki standartların hayata uygulanışının, mantıklı olup olmadıklarının sorgulanması ve akıl yürütme sürecidir (White,1988). Ahlâk ise kişilerin hayatlarının bir parçası olan ve davranışlarını yönlendiren inanç, değer, norm ve uyulması gereken kurallar dizisidir (Kohlberg,1981). Psikologlar, etik terimini mesleğin gerektirdiği minimum standartlara ve meslek ile ilgili ahlaki ideallere ulaşma amacıyla kullanmaktadırlar (Knapp ve Vandecreek, 2010).

Etik ile ahlâk arasındaki fark şu şekilde açıklanabilir. Etiğin tersine, ahlâkın içinde yazılı olmayan kurallar ve standartlar vardır (Kohlberg,1981). İyi ve kötü, doğru ve yanlış a ait ilkeler ahlaki oluştururken, bireylerin karar ve davranışlarını yönlendiren ve bunların ahlaki bir temele göre iyi veya kötü ya da doğru veya yanlış olup olmadığının belirlenmesi etik olarak tanımlanmaktadır (Kohlberg,1981; Narvaez ve Rest, 1995; Rest, Narvaez, Thoma ve Bebeau, 2000). Bu bağlamda, meslek ahlâkı, mesleğin gerektirdiği ahlaki kuralları içerirken; meslek etiği bu kuralların sorgulanması, tartışılması, incelenmesi, değerlendirilmesi ve bu kurallara göre kararlar verilmesi olarak tanımlanabilir (Knapp ve VandeCreek, 2010). Meslek etiği, belirli bir meslek grubunun etik ilkeleri ve prensipleri uygulaması için meslek üyelerine koşul getiren, onları belli kurallarla davranmaya teşvik eden, kişisel eğilimlerini sınırlayan, yetersiz ve ilkesiz üyeleri meslekten dışlayan, meslekî rekabeti düzenleyen ve hizmet ideallerini korumayı amaçlayan mesleki ilkelerdir (Knapp ve VandeCreek, 2010).

Psikologların etik davranmalarını sağlamak amacıyla, hemen hemen birçok ülkede uzman psikologlar tarafından etik yönetmelikler yayımlanmıştır. Psikologların meslekî etik kuralları, ilk olarak 1949 yılında Britanya Psikoloji Topluluğu’nun (British Psychological Society [BPS]) kolu olan Avustralya Psikoloji Topluluğu (Australian Psychology Society [APS]) tarafından ortaya çıkmıştır (Allan, 2010). Amerika Birleşik Devletlerinde psikologlar için etik kurallar, Amerikan Psikoloji Birliği (American Psychological Association [APA]) tarafından 1953 yılında yayımlanmıştır (Allan, 2010). Avrupa Psikoloji Dernekleri Federasyonu (European Federation of Psychologists’ Association [EFPA]) Etik Yönetmeliği (Meta-Code of Ethics) 1995 yılında temmuz ayında Atina’da kabul edilmiştir (EFPA, 2005). Türkiye’de psikologlar için etik yönetmeliği, ilk kez Türk Psikologlar Derneği (TPD) tarafından 2004 yılında hazırlanmıştır (TPD, 2004).

Psikolojide Etik Yönetmeliği

Etik yönetmelikler, psikologların kendileri ile hizmet verdikleri kişileri, kurumları, danışanlarını, öğrencilerini, araştırma katılımcılarını doğabilecek zararlardan korumak ve herkes için en yüksek yararı sağlamak amacıyla hazırlanmıştır. Ayrıca, psikologların, mesleğin ve psikoloji biliminin saygınlığını, değerini ve hassasiyetini koruyan ilkeler de etik yönetmeliklerin içerisinde yer almaktadır (Korkut, 2014). Bunların yanı sıra etik yönetmelikler, etik ikilemlerle karşılaşan psikologların, bu ikilemleri çözebilmeleri için yol gösterici olan ilkeleri de kapsamaktadır (Welfel, 2013). Kısacası, etik yönetmelikler, psikoloji biliminin ve mesleğin standartlarının belirlemesi ve bu standartların en yüksek düzeyde uygulanması için oluşturulmaktadır (Pope ve Vasquez, 2007; TPD, 2004).

Campbell, Vazquez, Behnke ve Kinscherff’e (2010) göre, etik karar verme sürecinde belli bir temel etik bilgisine sahip olan kişi, izlenebilecek olası yolları belirleyerek etik ikilemlerin etik ihlallere dönüşmesini engelleyebilir. Yaşadığı ülkenin geçerli kanunlarını bilmek, çalıştığı iş yerinin kural ve

düzenlemelerini bilmek etik ihlallerin oluşmasını durdurabilir. Ayrıca etik konusunda kendini geliştirmek ve bu konuda bilgili meslektaşlara danışmak da kişilerin etik karar verme sürecini kolaylaştırabilir (Canter, Bennett, Jones ve Naggy, 1999). Bunların yanında, iyi bir karar vermek için, bireyin var olan özgül durumu mevcut etik, ilke ve kurallar çerçevesinde planlı ve kişisel bir değerlendirme süzgecinden geçirilmelidir (Campbell ve diğerleri, 2010). Örneğin; TPD etik yönetmeliği, psikologların terapötik sürecin işleyişi, tedavi planı, ücret ve gizlilik güvencesi hakkında mümkün olduğunca önceden danışanlara bilgi vermesini zorunlu görmektedir. Ancak psikolog, danışanın şiddetli bir kriz durumuyla karşı karşıya kaldığında, etik karar verme becerisini kullanarak, terapi süreci hakkında danışandan alması gereken izni kriz anı geçene kadar ertelemeyi seçebilir (Knapp ve VandeCreek, 2010).

Psikolojideki Etik İhlallerin Sinemadaki Yansımaları

Sinema mitler, semboller, klişeler ve stereotiplerle toplumun her parçasını etkileyen görsel ve kültürel bir alandır (Sönmez ve Bilge, 2014). Filmler, insanların yabancı diyarları ziyaret etmesini, farklı dünyaları tecrübe etmesini, tarih öncesi hayvanların davranışlarına tanık olmasını ve hayal gücünü kullanmasını sağlamaktadır (Cannon, 2008). Ayrıca filmler, insanoğlunun geçirdiği yaşamsal olaylar hakkında izleyicileri bilgilendirmektedir. Geçmişten bugüne kadar sinema ve psikoloji iç içe olmuştur. Sinema, ruhsal sorunları sık sık ele almıştır; fakat bu konuyu beyaz perdeden, eğlence ve hayal dünyası çerçevesinde çoğu zaman çarpıtarak yansıtmaktadır (Pirkis, Warwick Blood, Francis ve McCallum, 2006). Hatta filmlerin içerisinde “divan”, “çocukluk travmaları” ve “çocukluk döneminde anne ile yaşanan sorunlar” hakkında sık sık şakalar yapılmaktadır (Sönmez ve Bilge, 2014).

Schneider (1987), 1950 öncesi ekranda psikologların nasıl temsil edildiklerini üç kategoride toplamıştır. Birincisi, “Dr. Deli”, hastalarından daha çılgın ve uçuk bir psikoterapist temsilidir. Beyza’nın Kadınları filmindeki Psikiyatrist Doruk karakteri “Dr. Deli” için örnek olarak verilebilir (Yarar, 2007). İkincisi, “Dr. Şeytani”, danışanı üzerinde kontrolü olan ve hipnoz yöntemini kullanarak danışanlarına kötü şeyler yaptırandır. Kuzuların sessizliğindeki Dr. Hanibal Lecter bu kategoriye uyabilir. Üçüncü kategori olarak, Schneider (1987) “Dr. Harika” kategorisini önermiştir. “Dr. Harika”, sıcak ve destekleyici yapıyla danışanlarına sonsuz zamanı olan bir terapist portresidir. Sıradan insanlar filmindeki Psikolog Dr. Berger’i bu kategoriye örnek olarak gösterilebilir.

Gharaibeh (2005) tarafından yapılan çalışma, psikologların, psikiyatristlerin ve psikoterapistlerin sinemada yansıtılan portresine bakmayı hedeflemiştir. Yüz-altı adet Amerikan sinema filminde temsil edilen yüz-on sekiz psikoterapistin gözlemlendiği bu çalışmada, terapistlerin %71,2’sinin erkek, %22,9’sunun genç, %50,8’sinin orta yaşlı ve %26,3’ünün yaşlı olduğu tespit edilmiştir. Ayrıca, bu çalışmada, filmlerdeki psikoterapistlerin mesleki yeterlilikleri, etik ihlal yapıp yapmadıkları ve eğer yapıyorlarsa ne tür ihlaller yaptıklarına bakılmış; psikoterapistlerin %44,9’unun etik ihlaller yaptığı ve %47,5’inin yetersiz olarak temsil edildiği bulunmuştur. Yapılan ihlallerin %23,7’sinin cinsel alanda ve %30,5’nin diğer alanlarda olduğu belirlenmiştir (Gharaibeh, 2005). Literatürde psikoterapiye başvuran danışanların karşılaştıkları etik ihlallerle ilgili yapılan çalışmalar çoğunlukla yine psikoterapistlerle yapılmıştır. Örneğin, Pope ve Vetter’in (1992) araştırmasında, Amerikan Psikoloji Birliği’nin 1319 üyesi birkaç kelimeyle ya da daha ayrıntılı bir şekilde kendilerinin ya da meslektaşlarının 1-2 sene içinde rastladıkları etik açıdan sıkıntı veya rahatsızlık veren durumları belirtmeleri için gelişigüzel seçilmiştir. Çalışmaya 679 psikolog geri yanıt vermiştir. Bildirilen 713 olaya bakıldığında birinci sırada %18 ile gizlilik; ikinci sırada %17 ile sınırların net olmaması, çoklu ya da çatışmalı ilişkiler; üçüncü sırada ise %14 ile ödeme kaynakları, planları, ortamları ve yöntemleri yer almaktadır (Pope ve Vetter, 1992). Korkut, Mürderrisoğlu ve Tanık’ın (2006) çalışmasında, 41 klinik psikoloğa açık uçlu sorulardan oluşan ve araştırmacılar tarafından hazırlanmış bir anket verilmiş ve kendilerinden klinik psikoloji alanında gözlemledikleri etik ihlal örneklerini belirtmeleri istenmiştir. Bu çalışmada, psikologların karşılaştıkları etik ihlaller arasında %10’un cinsel kötüye kullanımdan kaçınmak

alanında, %2 çoklu ilişkiler alanında, %7 gizlilik alanında, %2 danışanın özgür iradesinin korunması alanında ve %5 araştırmalarda bilgilendirilmiş onam alma alanında bulunmuştur (Korkut ve diğerleri, 2006). Bu araştırmaların sonucu göstermektedir ki, filmlerdeki ruhsal alan çalışanlarının tasvirleri çoğu zaman abartılmış ve gerçeği yansıtmamaktadır.

Bireylerin, ruh sağlığı uzmanları ve kurumlarıyla ilgili fikir edinmesinde medyanın etkilerine bakmayı amaçlayan bir araştırma, Dalda (2007) tarafından yapılmıştır (aktaran, Yazar, 2007). Bu çalışmada, Psikoloji Bölümünde okuyan 20 ve diğer bölümlerde okuyan 34 üniversite öğrencisine psikologlar ve psikoloji bilimiyle ilgili bilgileri nereden elde ettiklerini araştıran açık uçlu ve çoktan seçmeli sorular sorulmuştur. Bu araştırmanın sonucuna göre katılımcıların %24,6'sı televizyonda gördükleri gerçek psikologları inceleyerek, %23,2'si filmlerde ve dizilerde psikolog rolündeki aktörleri izleyerek psikologlar ve psikoloji bilimiyle ilgili imaj oluşturduklarını belirtmişlerdir. Araştırma bulguları göstermektedir ki, sinemanın kişilerin psikologlarla ilgili bilgi edinmesinde, beklenti ve düşünce oluşturmasında önemli bir rolü bulunmaktadır. Ruh sağlığı konusunda olumsuz temaları ve çarpıklıkları içeren filmlerin de, seyircilerin psikologlara, psikoterapistlere ve psikiyatristlere yönelik bakış açılarını ve başvuru eğilimlerini olumsuz yönde etkiledikleri düşünülmektedir.

Çoğu filmler, kurumları ve akıl hastalıklarını da doğru biçimde yansıtmamaktadır. Filmlerde akıl hastalıklarıyla ilgili damgalama sıklıkla yapılmaktadır. Birçok korku filmi "tumarhane" ve "deli" kavramlarını kullanmaktadır (Cannon, 2008). Filmlerde ruhsal hastalıklar için çizilen portrenin hastalarda olumsuz etkiler yarattığı yapılan araştırmalarda bulunmuştur. Örneğin, İngiltere'de Ruh Sağlığı Yardım Derneği (Mental Health Charity) tarafından 2000 yılında yapılan bir çalışmada çeşitli ruhsal hastalığı olan 515 kişiye medyada yer alan ruhsal hastalıklar ile ilgili yayımlar hakkında duyguları sorulmuştur (aktaran, British Broadcasting Corporation [BBC], 2000). Medyada ruhsal hastalıklara yönelik olumsuz söylemlerin damgalanma, haksızlık ve ayrımcılık olduğunu düşünmeleri sebebiyle çalışmaya katılanların yarısının ruhsal durumunun olumsuz etkilendiği, %34'ünün çökkünlük ve sıkıntı yaşantılarında artış olduğu, %22'sinin dışlanmış hissettiği ve %8'inin intiharı düşünmesine neden olduğu belirtmiştir (aktaran, BBC, 2000).

Domino (1983) tarafından yapılan bir araştırma ise sinemanın psikologlar ve psikoloji bilimi ile ilgili tutum oluşturmada ne denli etkili olduğunu göstermiştir. Domino araştırmasında "Guguk Kuşu" (One Flew Over the Cuckoo's Nest, 1975) filmini kullanmıştır. Gösterime girdiği sırada önemli ölçüde etki yaratan Guguk Kuşu filmi, ruh sağlığı alanında çalışan kişileri eleştirel bir bakış açısıyla ele alan ve oldukça büyük kitleler tarafından izlenen bir film olmuştur. Domino (1983) katılımcıların dört gruba ayırmıştır. Birinci grup sadece Guguk Kuşunu izlemiş, ikinci grup bir ruh sağlığı hastanesinin gerçek işleyişini gösteren belgeseli ve Guguk Kuşunu izlemiş, üçüncü grup sadece belgesel izlemiş ve dördüncü grup hiçbir şey izlememiştir. Daha sonra katılımcılardan ruh sağlığı uzmanlarına, kurumlara, yapılan tedavilere ve davranışsal bozukluğu olan bireylere karşı düşüncelerini araştıran bir anketi doldurmaları istenilmiştir. Çalışmanın sonucu "Guguk Kuşu" filminin seyredilmesi neticesinde ortaya çıkan olumsuz tutumların, belgesel izlendikten sonra bile değişmediğini göstermiştir.

Filmler, tutum değişikliği için çok güçlü bir araç olduğundan, film yapımcılarına filmlerinde ruhsal alanda çalışan kişiler ve kurumlar hakkında olabildiğince gerçekleri yansıtılmaları önerilmektedir (Cannon, 2008). Bu gibi nedenlerle, psikoterapistler danışanlarını daha iyi tedavi edebilmek amacıyla sinema filmlerinden faydalanmaktadırlar. Örneğin, Lampropoulos, Kazantsiz ve Deane (2004) araştırmasında, sorulara cevap veren 827 Amerikan psikoloğunun %67'sinin uyguladıkları psikoterapi seanslarında elde edilen psikolojik faydanın arttırabilmesi için sinema filmlerini kullandıklarını saptanmıştır. Ayrıca, 827 psikoloğun %88'i film kullanımının terapi sürecinde faydalı bir katkı sağladığını ifade ederken sadece %1'i de filmlerin potansiyel zararlarına dikkat çekmektedir (Lampropoulos ve ark., 2004). Bu araştırmaya göre, sinema filmleri psikolojik bakımdan etkili bir destek kaynağı görevini üstlenebilirler. Ancak bu faydanın olabilmesi için, Gençöz (2007) izleyicinin doğru filmleri seçmesinin ve filmin ardından uygun tartışma ortamı yaratılmasının gerekliliğine vurgu yapmaktadır.

Genel olarak sinemanın psikoloji bilimi ve uygulamalarının topluma yansıtılmasındaki öneminden söz ederken özelden de etik meselelerin nasıl ele alındığına değinilmesi önemlidir. Bu bağlamda 2010 tarihli Amerikan yapımı olan “Deney” (The Experiment) filminin incelenmesi gereken bir örnek olduğu düşünülmüştür. Önemli bir sosyal psikoloji kuramı olan sosyal kimlik teorisinin Stanford Hapishane Deneyi ile test edilmesinden esinlenen “Deney” filmi, abartılı bir şekilde çekilmiş dahi olsa, psikolojik araştırmalardaki etik meseleler açısından da en az teorinin test edilmesi kadar önem taşımaktadır. Stanford hapishane deneyinin yapılmasının esas amacı hapishane koşullarının, gardiyanların ve tutukluların ruhsal sağlığını ve davranışlarını nasıl etkilediğini ve hapishanedeki kötü muamelelerin nedenlerini bulmaktır (Haney, Banks ve Zimbardo, 1973). Bu deneyin bir diğer amacı ise bireylerin sosyal rollere nasıl tepki verdiklerini açıklayabilmektir (Haslam ve Reicher, 2003). Deneye başvuran 75 kişi arasında yapılan testler sonucundan psikolojik ve fiziksel olarak en sağlıklı durumda olduğu tespit edilen 24 Stanford Üniversitesi öğrencileri seçilmiştir. Bu 24 kişi gelişigüzel iki gruba ayrılarak 12’şer kişilik gardiyan ve mahkûm grupları oluşturulmuştur (Carnahan ve McFarland, 2007). Mahkûm ve gardiyan rolündeki kişiler kendi rolleriyle özdeşleşebilmeleri için buna uygun bir ortam hazırlanmıştır (Haney ve diğerleri, 1973). İki hafta sürmesi planlanan deney, tutuklularla gardiyanlar arasında yaşanan ciddi çatışmalardan dolayı deney kontrol altına alınamaz hale geldi ve böylelikle 6. günün sonunda deney sonlandırılmıştır. Bu deney olası toplumsal değeri normal, sağlıklı ve eğitim görmüş genç insanların otorite baskısı altında duygu, düşünce ve davranışlarının çarpıcı bir şekilde değişebileceğini göstermiştir (Haslam ve Reicher, 2006). Ayrıca tüm katılımcılar, kendilerine araştırmacı tarafında biçilen role bürünme eğiliminde olmuşlardır (Haslam ve Reicher, 2012). Böylece, hapishane koşullarını içselleştirme ve bireyselliklerini yitirmeye başladıkları gözlemlenmiştir. Dolayısıyla, bu deney bireylerin grup içinde belli bir role büründüklerinde çevre ile etkileşim içine girerek bireyselliklerini kaybettiklerini ve davranış bozuklukları sergilediklerini göstermiştir. Aslında bu sağlıklı olarak görünen davranışlar grup içinde uygun olarak algılanabilmektedir (Haslam ve Reicher, 2012).

Sosyal kimlik kuramında insanlar çoğu zaman bireysellikten uzak, belli bir sosyal sınıfa ait prototipik özellikler sergileyerek davrandıklarına vurgu yapılmaktadır (Demirtaş, 2003). İnsanlar, kendilerini belli bir gruba ait hissederek özdeşim kurarlar. Bu özdeşim sayesinde sosyal kimlikleri oluşur. Turner’e (1987) göre, üyesi olunan grubun özellikleri, benzeri diğer gruplarla yapılan sosyal karşılaştırma sonucu belirlenir (aktaran, Demirtaş, 2003). Sosyal karşılaştırma yapılmasının sebebi insanların olumlu bir sosyal kimlik edinmek ve benlik saygılarını yükseltmektir. Bunu yaparken de kendi gruplarını öne çıkarırlar ve diğer grubu da küçümseme yönüne girerler. Deney filminde de gardiyan ve mahkûm grubunun üyelerinin kişiliklerini grup ile özdeşleştirdikleri, her iki grubun üyelerinin kendi gruplarını kayırdıkları, kendi gruplarında olmayan kişileri ise dışladıkları görülmektedir. Kendi grubunda olan kişiler ile birlik sağlandığı görülmektedir.

Mahkûm grubundaki katılımcılar ile gardiyan grubundaki katılımcılara farklı roller biçilmiştir. Bu rollere yüklenen ve diğer insanlar tarafından beklenen davranışlar vardır (Ceylan, 2011). Başka bir şekilde tanımlanırsa rol, bireyin belli şartlar altında ve durumlarda ortaya çıkan davranışlardır. Filmde gördüğümüz bu iki grup da kendilerine biçilmiş olan bu sosyal rollere ve kimliklere çok kısa sürede bürünmüş ve hatta otoriteye boyun eğmeyen gruba karşı şiddet içeren davranışlar uygulamışlardır. Deney sonlandırdıktan sonra ise bu şiddet içeren davranışlar ortadan kalkmıştır. Deneyin, katılımcılarda kalıcı psikolojik problemlere sebep olana kadar devam ettirilmesi araştırmalarda etik ihlallerin kişilerin yaşamında ne kadar travmatik olabileceğini ortaya koymaktadır (Esenlik ve Bolak, 2010).

Bu çalışmada bir sosyal psikoloji deneyinden esinlenerek çekilen “Deney” filminde yansıtılan etik ihlaller TPD Etik Yönetmeliğine, APA Etik İlkeler ve Davranış Kurallarına ve EFPA Etik Yönetmeliğine göre incelenecek ve tartışılacaktır (APA, 2002; EFPA, 2005; TPD, 2004).

Deney (The Experiment, 2010): Film İçerisinde Gerçekleştirilen Psikolojik Etik İhlaller

Filmin Künyesi:

Filmin Adı: Deney (The Experiment)

Yönetmenin Adı: Paul Scheuring

Oyuncular: Fisher Stevens (Araştırmacı, Archaeta) Adrien Brody (Travis), Maggie Grace (Bay), Forest Whitaker (Barris), Cam Gigandet (Chase)

Yapım Yılı:2010

Filmin İçeriği: Film,1971 yılında Philip Zimbardo tarafından yapılan “Stanford Hapishane Deneyinin” sinemaya uyarlamasıdır. Ayrıca 2001 tarihli Alman yapımı olan “Deney” (Das Experiment) filminin Amerikan yorumu olarak da değerlendirilmektedir.

Travis dünyayı dolaşmak isteyen, insani değerleri yüksek, yardımsever ve adalet duygusu gelişmiş biridir. Ülkede yaşanan ekonomik sıkıntılardan dolayı katıldığı protestoda, Bay isminde bir kız saldırıya uğrar ve Travis Bay’a yardımcı olur. Daha sonra aralarında romantik bir ilişki başlar. Bay Hindistan’a gidecektir ve Travis’in de gelmesini ister. Fakat Travis huzur evinde çalıştığı sırada ülkede yaşanan ekonomik sıkıntılardan dolayı işten çıkarılmıştır. Bu esnada gazetede bir deney için günlüğüne 1000 dolar karşılığında denek olacak katılımcılar arandığına dair ilanı görür. Hindistan’a gidebilmesi için paraya ihtiyacı vardır. Dolayısıyla, bu deneye başvuru yapmaya karar verir. Gazeteye verilen ilanda ve katılımcılara yüz yüze bilgi verilirken araştırmanın güvenli bir ortamda gerçekleşeceği, katılımcıların güvenliğinin sağlanacağı da söylenmiştir. Travis ile aynı zamanda, 40 yaşlarında, kibar görümlü ve otoriter tutumları olan annesiyle birlikte yaşayan Barris de katılımcı olarak başvuru yapmıştır.

Başvuru yapanlara birtakım testler uygulanmakta ve bu testlere göre elenecek kişiler belirlenmektedir. Testler içerisinde hızla gösterilen ölüm, savaş ve cinayet gibi şiddet içerikli görüntüler yer almaktadır ve bu görüntülere yönelik tepkiler ölçülmektedir. Ayrıca deneye başvuru yapan kişilere, kendileri hakkında birtakım sorular sorulmuştur. Yapılan testlere göre seçilen yirmi altı katılımcı için iki haftalık hapishane simülasyonu oluşturulmuştur. Deneye katılanlar gardiyanlar ve tutuklular olarak iki gruba ayrılmıştır. Gardiyan grubu altı kişiden oluşmuş ve geriye kalan yirmi kişiye ise mahkûm rolü verilmiştir. Araştırmacılar tarafından Barris gardiyan olarak seçilirken, Travis mahkûm olarak seçilmiştir. Gardiyanların görevi, hapishane içinde huzuru ve düzeni sağlamak olarak belirtilmiş, şiddet ve işkence gibi davranışların yer almaması gerektiğinin bilgisi verilmiştir. Ayrıca gardiyanlara, mahkûmların uyması gereken beş kural bildirilmiştir. Birinci kural, mahkûmlar günde üç öğün yemek yiyecekler ve tüm yemekler tüketilecektir. İkinci kural, mahkûmlara günde otuz dakika sayım yapılacak ve üçüncü kural, mahkûmlar için dış dünyadan içeriye hiçbir şey gelmeyecektir. Dördüncü kural, mahkûmlar sadece konuşmaları gerektiğinde konuşacaklardır. Son kural, mahkûmlar hiçbir şekilde gardiyanlara dokunamayacaklardır. Kurallara uymayanlar orantılı bir şekilde cezalandırılacaktır. Bu kurallara ek olarak, bir mahkûm kuralları çiğnerse gardiyan grubu tarafından uygun bir disiplin cezası seçilecek ve uygulanacaktır. Otuz dakika içinde uygun bir ceza verilmezse kırmızı ışık yanarak deney sonlanacak ve katılımcıların hiçbirine ödeme yapılmayacaktır.

Deneyin birinci gününün ilk saatlerinde her şey yolunda gitmiştir. Herkes tüm bunların bir kurgu, bir deneyden ibaret olduğunun farkında olarak davranmıştır. Ancak olaylar kimsenin tahmin edemeyeceği bir şekilde gelişecektir. Birinci günün akşam saatlerinde mahkûmlardan biri basketbol oynarken yanlışlıkla bir gardiyanın kafasına topu atmıştır. Bunun üzerine gardiyanlar toplanmış ve bir ceza belirlemişlerdir. Gardiyan grubu içinde liderlik rolüne bürünen antisosyal kişilik özellikleri gösteren Chase, top kendisine gelmemesine rağmen mahkûma ceza olarak on şnav çekmesini söylemiştir. Bunu hak etmediğini düşünen mahkûm cezaya itiraz edince tüm mahkûmlara aynı ceza uygulanmıştır. Bu olaydan sonra gardiyanlar rollerini giderek daha fazla benimsemişler ve gittikçe artan aşağılama, kötü duruma düşürme, utandırma, hatta daha sonraları şiddet uygulama gibi yöntemlere başvurmuşlardır. Örneğin, Barris, “Otorite her şeyin üzerindedir”

diyerek mahkûmlara ve onları savunan Travis'e karşı zulüm sayılabilecek davranışlar uygulamıştır. Barris'in önderliğinde Travis'in saçları kazınıp, tamamen çıplak bırakılıp, soğuk tazyikli su ile işkence yapılmıştır.

Diğer bir zamanda ise yoklamalar alınırken Travis'in oda arkadaşı şekeri düştüğü için yoklamaya katılamamıştır. Gardiyanlardan biri annesinin de diyabetinin olduğunu ve basit bir baş ağrısından başka bir şey olmadığını söyleyince, şeker rahatsızlığı olan kişiyi zorla kaldırıp götürmeye çalışmışlardır. Travis ise buna karşı çıkarak oda arkadaşının diyabetinin olduğunu, ölmek üzere olduğunu anlatmaya çalışmıştır. Ancak Barris, kuralların asla çiğnenmeyeceğini söyleyerek mahkûma yardım etmeyi reddetmiştir. Deneyin beşinci gününde Travis'in isyanı üzerine onu paslı demirli bir varilin içine sokmuşlardır. Tüm bunlar olurken yirmi-dört saat açık olan kameralar her şeyi kayıt altına almaya devam etmesine rağmen, deney halen daha sürdürülmeye devam edilmiştir.

Deneyin altıncı günü Travis büyük bir çabayla varilden çıkmış ve isyan başlamıştır. Travis varilden çıktığında, Chase'i mahkûmlardan birine tecavüz ederken yakalayınca mağdur ile birlikte Chase'i feci bir şekilde dövmüştür. Daha sonra, Travis ve Barris kavgaya tutuşmuşlar, Barris ona bıçakla saldırmıştır. Travis, Barris'in elindeki bıçağı yakalayıp tam Barris'e saplayacağı sırada kırmızı alarm çalmış ve kapılar açılmaya başlamıştır.

Deney, tüm katılımcılarda oldukça fazla olumsuz izler bırakmıştır. Hatta bu deney, bir kişinin ölümüne bile neden olmuştur. Görülmektedir ki filmde, hayati öneme dair etik ihlaller yapıldığı yansıtılmaktadır, özellikle araştırmaya katılan kişileri koruma konusunda ciddi etik ihlaller gerçekleştirilmiştir.

Film İçerisinde Gerçekleşen Psikolojik Etik İhlaller

Film içinde TPD Etik Yönetmeliği'ne, APA Etik İlkeler ve Davranış Kurallarına ve EFPA Etik Yönetmeliği'ne göre önemli etik ihlaller bulunmaktadır (APA, 2002; EFPA,2005; TPD, 2004).

Katılımcıların özelliklerine bakıldığında, deneye katılanların daha çok paraya gereksinimi olan kişiler olduğu izlenimi oluşmaktadır; çünkü deneye katılan kişiler, deneyin sonunda toplam 14000\$ kazanmış olacaklardır. Bu durumda aslında gönüllü gibi görülen bu katılım onlar için zorunlu olmuş olabilir. Örneğin, Travis'in işsiz kalmasından dolayı kız arkadaşının yanına gidebilecek yeterli miktarda parası yoktur. Hindistan'a gidebilmek için bu deneye katılmak istediği düşünülebilir. Bu durumda, araştırmaya katılım için aşırı ya da uygunsuz ekonomik teşvikler sağlayarak katılımı zorunlu hale getirecek durumlardan kaçınma kuralı ihlal edilmiştir (APA, 2002; TPD, 2004).

EFPA etik yönetmeliğinde araştırma katılımcılarını teşvik etme konusu yer almamıştır. Fakat öz denetim bölümünde yer alan danışanın otonomi ve özdenetimin en üst seviyeye taşınması kuralının ihlali bu durumda geçerli olabilir; çünkü deney karşılığında alınacak olan ücret, kendilerinin özdenetimi altında deneye katılma kararını etkilemiş olabilir (EFPA,2005). Örneğin, Travis gazetede ilanı gördüğü akşamın ertesi günü başvuru yapmıştır. Hindistan'a gidebilecek ücreti kazanabilmesi için hiç düşünmeden deneye katılmayı kabul ettiği düşünülmektedir. Eğer başka bir şansı olsaydı, bu deneye katılmama ihtimali olabilirdi.

Bir diğer etik ihlal ise araştırma katılımcılarına araştırma hakkında yeterli bilgi verilmemiş olmasıdır (APA, 2002; EFPA, 2005; TPD, 2004). Araştırmanın içinde katılımcıların ruhsal ve fiziksel sağlığını tehdit edecek bir durum varsa araştırmacı katılımcıları yanıltmamalı ve doğru bilgilendirmeli (APA, 2002; EFPA, 2005; TPD, 2004). Araştırma katılımcılarına bilgi verilirken, gazetede "davranışsal deney" olarak geçmiştir. Fakat bu deneyin içeriğiyle ilgili bilgi verilmemiştir. Sadece araştırma teşviklerine ve süresine kısaca değinilmiştir. Araştırma katılımcılarına başvuru sırasında yapılacak olan testler hakkında da yeterli bilgi verilmemiştir. Katılımcılara deneye başlamadan hemen önce verilen bilgi şu şekilde olmuştur: "Burada bir davranışsal deney için bulunuyoruz. Bir eyalet hapisanesindeki hayat şartlarını gerçeğiyle birebir

olacak şekilde canlandıracağız. Aranızda ayrılmak isteyenler varsa bu son şansınızdır”. Bunlara ilaveten, araştırmanın güvenli bir ortamda yapılacağı ve katılımcıların iki hafta boyunca vatandaşlık haklarından mahrum kalacakları söylenmiştir. Ancak, araştırmanın olası riskleri, yaratabileceği rahatsızlıklar, ya da olumsuz etkileri hakkında bilgi verilmemiştir. Ayrıca, katılımcılardan yirmi-dört saat kamerayla gözlenecekleri bilgisi de gizlenmiştir. Katılımcılar, hapisane ortamına girdikten sonra kameraları fark etmişlerdir. Dolayısıyla, kayıt yapılmadan önce detaylı bilgilendirilmiş onam formu ile kayıt, çalışmanın dezavantajları vs bilgiler hakkında katılımcılardan izin alınması gerektiği kuralı ihlal edilmiştir (APA, 2002; EFPA, 2005; TPD, 2004). Bunlara ek olarak, tüm etik yönetmeliklerde yer alan deneye başladıktan sonra katılımcıların vazgeçme haklarının olduğu kuralı da deneye başlamadan “ayrılmak için son şansınız” diyerek ihlal edilmiştir (APA, 2002; EFPA, 2005; TPD, 2004). TPD’nin Etik Yönetmeliğinde, araştırma katılımcılarına bilgilendirilmiş onam verirken, araştırmaya başladıktan sonra vazgeçme haklarının olduğu bilgisi verilmesinin gerektiği vurgulanmıştır. Bu etik ihlallere ek olarak, araştırma katılımcıların yasal haklarından vazgeçilmesi istenerek insan haklarına karşı saygısızlık yapıldığı düşüncesi akla gelmektedir. TPD Etik Yönetmeliğinde (2004), genel etik kurallarının 5. fıkrasından yer alan “insan haklarına saygı ve ayrımcılık yapmama” başlığı altında geçen “psikolog her koşulda insan haklarına, onuruna ve temel hak ve özgürlüklerine saygı göstermelidir” kuralı böylelikle ihlal edilmiştir.

Ayrıca, genel etik kurallardan olan yararlı olmak ve zarar vermemek başlığı altında dikkat çeken en önemli etik ilkelerden biri en yüksek yararı gözetmektedir. Diğer bir deyişle, psikolog, araştırma katılımcılarını olabildiğince korumalı, onların en yüksek yararını düşünmeli ve katılımcılara zarar verebilecek eylemlerden kaçınarak onların haklarını korumalıdır. Ancak şeker hastası olan Benjy, başvuru formunda rahatsızlığını bildirmesine rağmen araştırmaya alınmıştır. Beslenmesine dikkat etmesi gerektiği başvuru formunda belirtmesine karşın ona özel bir beslenme programı ayarlanmamıştır. Çantasındaki insülin iğnesini yanına almasına izin verilmemiştir. Kan şekeri düşüp insülin iğnesini kullanamayınca, rahatsızlığı meydana çıkmıştır. Ayrıca Barris, Travis’i paslı demirli bir varilin içine sokmuştur ve Travis bir gün boyunca orada kalmıştır. Bunların yanında gardiyanlardan birisi, bir mahkûma cinsel istismar uygulamıştır ve gardiyanlar mahkûmlara karşı beş gün boyunca sürekli eziyet etmişlerdir. Bu eziyetlerden bazıları, mahkûmların karanlık bir odaya alınıp odaya gaz verilmesi, çıplak bırakma, kelepçeyle hücreye bağlama; daha sonrasında, dövme, üstüne idrarını yapma ve ağız bantlama gibi işkencelerdir. Bunlar gerçekleşirken kameralar yirmi-dört saat gözlemlemeye ve kaydetmeye devam etmiştir. Aslında, başlangıçta, kameraların katılımcıları koruma işlevi üstlendiği düşünülürken, hem katılımcılardan birinin kamerasız bir ortama götürülüp dövülmesi hem de kameralarla izlemelerine rağmen araştırmacıların kimsenin yardımı gitmiyor olması kameraların aslında katılımcıları korumak için değil de araştırma içinde neler olup bittiğini görmek amaçlı koyulduğunu düşündürmektedir. Dolayısıyla, kameralar sadece deneyi gerçekleştiren kişinin çıkarlarını gözetmektedir. Ayrıca araştırmacılar, katılımcıların vatandaşlık haklarından vazgeçmelerini isteyerek özgürlüklerinin ellerinden alınmasına neden olmuştur. Bunların hepsi göz önünde tutulursa, “psikolog bilgi ve statüsünü kullanarak araştırma katılımcılarını sömüremez” ve “katılımcıların refahı, sağlığı ve haklarının korunması için gereken en yüksek standartların sağlanması” kuralları ihlal edilmiştir (APA, 2002; EFPA, 2005; TPD, 2004).

Filmde, yapılan testler sonucunda deneye katılacak olan kişiler belirlenmiştir, fakat katılımcıların gardiyan ve mahkûm olarak iki gruba nasıl ayrıldığı izleyenin algısına bırakılmıştır. Filmde net olarak bu konuyla ilgili bir bilgi bulunmamaktadır. Film içinde gardiyan ve mahkûm statüsünde olan kişilere yakından bakılırsa, gardiyan olan kişilerin mahkûm olan kişilere göre daha fazla şiddet eğilimli oldukları görülmektedir. Testlerden birinin, hızla gösterilen şiddet içerikli görüntülere yönelik tepkileri ölçtüğü düşünülürse, şiddet eğilimi yüksek olanların gardiyan yapıldığı algısı oluşmuştur. Bu durumda, etik yönetmeliklerde geçen bir psikoloğun, en önemli sorumluluklardan biri olan “doğru bilgilendirme sorumluluğu” bu deneyde yerine getirilmemiştir (APA, 2002; EFPA, 2005; TPD, 2004). TPD, EFPA ve

APA'nın Etik Yönetmeliğinde yer alan "dürüstlük ilkesi" de böylelikle ihlal edilmiştir. Bu yönetmeliklerde, psikoloğun her hangi bir konuda açıklama yaparken verdiği bilginin nesnel ve tam olması gerektiği bulunmaktadır (TPD, 2004). Ayrıca, psikolog, psikolojinin, bilim, eğitim ve uygulama alanlarında dürüstlüğü sağlamayı amaçlar. Bu aktivitelerde psikolog ötekilerine karşı dürüst, adil ve saygılı davranır bilgisi de verilmektedir (EFPA, 2005). Deneyde ise gardiyanların ve mahkûmların rastlantısal ayrılmadıklarına bakılırsa ve test sonuçlarına göre yönlendirme olmuş ise, bu durumun araştırmaya katılan kişilerden gizlenmiş olması, deneyi uygulayan kişinin dürüst davranmadığını gösterir. Ayrıca, dürüst davranmayarak "araştırmalarda yanıltmadan olabildiğince kaçınmalıdır" kuralı da ihlal edilmiştir (APA, 2002; EFPA, 2005; TPD, 2004). Başvuru yapan kişiler arasından şiddet eğilimli olan kişilerin gardiyan olarak seçildiği göz önüne alınırsa, mahkûm olan kişilerin zarar göreceği deneye başlamadan önce deneyi gerçekleştiren kişiler tarafından tahmin edildiği düşünülmektedir. Böylelikle, katılımcıları fiziksel acı veya ciddi duygusal strese neden olan durumlardan koruma kuralının da çiğnendiği görülmektedir (APA, 2002; EFPA, 2005; TPD, 2004).

Son olarak, araştırmanın ilk günü, katılımcılara birbirlerine şiddet içerikli eylemleri olursa deneyin sonlanacağı bildirilmiştir. Fakat mahkûm rolünde olan katılımcıların, şiddete ve küçük düşürülmeye maruz kalarak deneyin durdurulması için istekte bulunmalarına rağmen araştırmacılar deneyi devam ettirmiştir. Hatta araştırmanın altıncı günü mahkûm rolünde olan biri, gardiyan rolündeki kişi tarafından şiddete maruz kalıp hayatını kaybetmesine rağmen deney sürdürülmeye devam etmiştir. Bu olaydan da anlaşılacağı gibi araştırmacılar katılımcılara karşı dürüst olmamıştır ve bu yanıltma katılımcıların zararına olmuştur.

Bunlara ilaveten, mahkûm rolünde olan kişilerin uyması gereken kurallarda, güvenli bir ortam oluşmasını zorlaştıran kurallar yer almaktadır. En önemlisi ise mahkûmlar kurallara uymazlarsa gardiyanların onları uygun bir şekilde cezalandırmaları gerektiği ve eğer otuz-dakika içinde cezalandırılmazsa deneyin sonlanacağı vurgulanmıştır. Araştırmacılar, uygun cezalandırma eylemlerinin içeriğinden gardiyanlara bahsetmemiştir. Bir tek vurgulanan fiziksel şiddetin kullanılmaması gerektiğidir. Mahkûmlar kurallara uymadığında, gardiyanlar kendilerince düzeni sağlamak için mahkûmlara hem sözlü olarak oldukça fazla hakaret etmişlerdir hem de dayak haricinde fiziksel cezalara da başvurmuşlardır. Böylece araştırmacıların şiddet uyarısı aslında yerini bulmamıştır ve buna rağmen deney durdurulmamıştır. Dolayısıyla, bu deneyde en fazla yapılan etik ihlaller arasında katılımcıları koruma, en yüksek yararı gözetme ve zarar vermekten kaçınma kuralları yer almaktadır (APA, 2002; EFPA, 2004; TPD, 2004).

Sonuç

Psikologlar, etik terimini mesleğin gerektirdiği minimum standartlara ve meslek ile ilgili ahlaki ideallere ulaşma anlamında kullanılmaktadırlar (Knapp ve Vandecreek, 2010). Her toplum içerisinde, bütün meslek gruplarına ait etik ilke ve standartlar vardır. Psikologların da kendilerine ait uyulması gereken belli başlı etik kuralları vardır. Türkiye'de tüm psikologların uyması gereken etik kurallar TPD tarafından 2004 yılında yazılmıştır.

Sinemada gösterilen filmler toplumun tutum ve davranışlarını etkilemektedir. Ancak, psikoloji bilimi ile ilgili yapılan filmler, genel olarak olumsuz temaları içermektedir. Yapılan araştırmalarda, seyircilerin de bu temalardan etkilendiğini göstermektedir. "Deney" filmi de çok önemli etik ihlaller içeren bir filmidir. Film içerisinde, genel olarak en yüksek yararı gözetmek, zarar vermekten kaçınmak, kendi yararları doğrultusunda araştırma katılımcılarını sömürmemek, doğru bilgilendirme sorumluluğu, dürüst davranmak, insan haklarına, onuruna saygı ve ayrımcılık yapmama kurallarının ihlal edildiği yansıtılmaktadır. Ayrıca, araştırmacılarından yeterince bilgilendirilmiş onam almak, kayıtlar için izin almak, araştırma katılımcılarını uygun bir şekilde teşvik etmek ve araştırmada yanıltmalardan kaçınmak da ihlal edilen etik kurallar arasındadır.

Psikoloji bilimi ile ilgili konuları ele alan filmlerde etik ihlallerin ne kadar ve nasıl yansıtıldığıнын toplumda psikologlar, psikiyatristler ve psikoterapistlerle ilgili gerçekçi tutumların oluşumunu ciddi şekilde etkileyecek bir faktör olduğu düşünülmektedir. Sinema insanların beklentilerini ve düşüncelerini derinden etkilediğinden, bu filmi izleyenlerin de araştırmalara ve araştırmacılara karşı şüpheyile bakabilecekleri ve güvensizlik duyabilecekleri düşünülebilir. Bu bağlamda “Deney” filminin etik kuralların ihlal edilmesinin ne gibi zararlar doğuracağı konusunda bilgi veren değerli bir film olduğu düşünülmektedir.

Kaynaklar

- American Psychological Association. (2002). Ethical principles of psychologists and code of conduct. *American Psychologist*, 57, 1060-1073.
- Allan, A. (2010). Introduction. In A. Allan & A. Love (Eds.), *Ethical practice in psychology. Reflections from the creators of the APS code of ethics.* (pp.19-30). Australia: John Wiley & Sons.
- Behnke, S. (2001). Ethics matters: A question of values. *Monitor on Psychology*, 32, 86.
- British Broadcasting Corporation News Online: Health.(2000). *Media 'unfairly stigmatises mental illness.* Erişim <http://news.bbc.co.uk/2/hi/health/635415.stm>
- Campbell, L., Vazquez, M., Behnke, S., & Kinscherff, R. (2010). *APA Ethics Code commentary and case illustrations.* Washington: American Psychological Association.
- Cannon, B. J. (2008). Sinemada psikoloji: Farklı bakış açıları (çev., Gedik, Z.) *Psinema: Sinema ve Psikoloji Dergisi*, 1,14-14.
- Canter, M.B., Bennett, B.E., Jones, S. E., & Naggy, T.F. (1999). *Ethics for psychologists. A commentary on the APA Ethics Code.* Washington: American Psychological Association.
- Carnahan, T., & McFarland, S. (2007). Revisiting the Stanford Prison Experiment: Could participants self-selection have led to the cruelty? *Personality and Social Psychology Bulletin*, 33, 603-614.
- Ceylan, T. (2011). Toplumsal sistem analizinde toplumsal statü ve rol. *Atatürk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 15, 89-104.
- Demirtaş, H. A. (2003). Sosyal kimlik kuramı, temel kavram ve varsayımları. *İletişim: Araştırmaları*, 1, 123-14.
- Domino, G. (1983). Impact of the film, "One Flew Over the Cuckoo's Nest," on attitudes towards mental illness. *Psychological Reports*, 53, 179-182.
- Esenlik, E., & Borat, E. (2010). Klinik ve bilimsel araştırmalarda etik kurallar. *Sağlık Bilimleri Enstitüsü Dergisi*, 1, 125-133.
- European Federation of Psychologists' Association. (2005). *Meta-Code of Ethics.* Erişim <http://www.efpa.eu/ethics/meta-code-of-ethics->
- Gabbard, O. G., & Gabbard, K. (2001). *Psikiyatri ve sinema* (çev., Eradam, Y. & Satılmışoğlu, H.) İstanbul: Okuyan Yayın.
- Gençöz, F. (2007). Psikoloji, psikiyatri, psikoterapi, sinema: Psinema. *Güncel Psikoloji ve Psikiyatri Dergisi*, 2, 52 – 55.
- Gharaibeh, N. (2005). The psychiatrist's image in commercially available American movies. *Acta Psychiatrica Scandinavica*, 111, 316-319.
- Haney, C., Banks, W.C., & ve Zimbardo, P.G. (1973). Interpersonal dynamics in a simulated prison. *International Journal of Criminology and Penology*, 1, 69-97.
- Haslam, S.A., & Reicher, S.D. (2006). Stressing the group: Social identity and the unfolding dynamics of responses to stress. *Journal of Applied Psychology*, 91, 1037-1052.
- Haslam, S.A., & Reicher, S.D. (2012). When prisoners take over the prison: A social psychology of resistance. *Personality and Social Psychology Review*, 16, 154-179.
- Knapp, S., Handelsman, M.M., Gottlieb, M.C., & VandeCreek, L.D. (2013). The dark side of professional ethics. *American Psychological Association*, 44, 371-377.
- Knapp, S. J., & VandeCreek, L. D. (2010). *Psikologlar için pratik etik* (çev.: Yılmaz, M., Karahan, T.F., Balcı Çelik, S. & Sardoğan, M. E.). Ankara: Mentis Yayıncılık.
- Kohlberg, L. (1981). *The philosophy of moral development.* Cambridge: Harper & Low.
- Koocher, G.P., & Keith-Spiegel, P. (1998). *Ethics in psychology: Professional standards and cases (2nd ed.).* Oxford: Oxford University Press.

- Korkut, Y. (2014). *Psikologlar için etik öğretim el kitabı*. Ankara: Türk Psikologlar Derneği.
- Korkut, Y., Müderrisoğlu, S. & Tank, M. (2006). Klinik psikoloji alanında karşılaşılan etik ihlal örnekleri ve nasıl ele alındıklarının değerlendirilmesi. *Türk Psikoloji Yazıları*, 9, 49-61.
- Köse, B. (2007). Panel: Sinemada psikoterapistler ve psikoterapi etiği. *Türk Psikoloji Bülteni*, 13, 1-27.
- Lampropoulos, G. K., Kazantzis, N., & Deane, F. (2004). Psychologists' use of motion pictures in clinical practice. *Professional Psychology: Research and Practice*, 35, 535-541.
- Narvaez, D., & Rest, J. (1995). The four components of acting morally. In W. Kurtines & J. Gewirts (Eds.), *Moral behavior and moral development: An introduction*, (pp.385-400). New York, NY: McGraw-Hill.
- Pope, K.S., & Vasquez, M. (2007). *Ethics in psychotherapy and counseling: A practical guide*. Australia: John Wiley & Sons.
- Pope, K. S., & Vetter, V.A. (1992). Ethical dilemmas encountered by members of the American Psychological Association: A national survey. *American Psychologist*, 47, 397-411.
- Pirkis, J., Warwick Blood, R., Francis, C., & McCallum, K. (2006). On-screen portrayals of mental illness: Extent, nature, and impacts. *Journal of Health Communication* 11, 523-41.
- Rest, J., Narvaez, D., Thoma, S. J., & Bebeau, M.J. (2000). A Neo-Kohlbergian approach to morality research, *Journal of Moral Education*, 29, 381-395.
- Schneider, I. (1987). The theory and practice of movie psychiatry. *American Journal of Psychiatry*, 144, 996-1002.
- Sönmez, S., & Bilge, G. (2014). Türkiye sinemasında aklın sınırlarını belirlemek: Çıplak vatandaş ve gişe memuru filmlerinde delilik temsilleri. *İletişim*, 20, 34-51.
- Türk Psikologlar Derneği . (2004). *Türk Psikologlar Derneği Etik Yönetmeliği*. Erişim <http://www.psikolog.org.tr/turkey-code-tr.pdf>
- Welfel, E.R. (2013). *Ethics in counseling & psychotherapy standards, research and emerging issues (5th ed.)*. United States, US: Brooks/Cole.
- White, T.L.(1998). *Right and wrong: A brief guide to understanding ethics*. New Jersey, NY: Prentice Hall.
- Yarar, F. (2007). Sinemada psikoterapistler ve psikoterapi etiği: Literatüre. *Türk Psikoloji Bülteni*, 13, 14-15.

Summary

Assessment of the movie “The Experiment” in the context of the movie reflecting ethical violations conducted in psychology

Cinema as a visual culture, has gained the attention in every part of the society (Sönmez & Bilge, 2014). From the past to the present cinema has been actively involved in psychology; however mental health experts have often been portrayed in films negatively (Cannon, 2008). The concept of ethics is defined as a set of principles that provide guidance in determining which actions are right when a person encounters any challenges (Behnke, 2001). In “The Experiment (2010)” movie ethical rules that protect the rights and safety of research participants are mostly vanished. The movie reveals the adverse effects of not complying the ethical rules and, this, in turn, makes it a very valuable film. Since “Das Experiment” movie was released in 2001, several analyzes have been done on the psychological aspects of the film. However, for “The Experiment” movie which was released in 2010 have not been assessed in detail. The movie is loosely based on the “Stanford Prison Experiment” conducted by Philip Zimbardo in 1971. Paul Scheuring wrote the screenplay for the movie and is touted as a psychological thriller. Ethical violations in the movie are discussed through TPA, APA and EFPA’s ethics code. In the movie, violation of ethics rules involves avoiding harm, not exploiting research participants for their own benefits, lack of trustworthy, lack of respect for people’s rights and dignity. Furthermore, violations of getting informed consent from research participants, getting permission for the records, offering appropriate inducements and avoiding deception in research are discussed.

Keywords: “The Experiment”, cinema, ethics code, research participants.